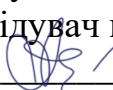

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедру

_____ Катерина ПЕТРОВСЬКА
«24» листопада 2024

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ
ТА ЇХ РОДИНАМИ: ПІДХОДИ, ВИКЛИКИ,
ПЕРСПЕКТИВИ РЕІНТЕГРАЦІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти, групи
м23СР-з

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітньо-професійна програма:
«Поствоєнна соціально-психологічна
реабілітація»

ГЕТЬМАН Л.А.

Керівник: доц. ЗАХАРОВА Н.М.

Рецензент: доц. ТУРГЕНЄВА А. О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЇХ СІМ'ЯМИ	
1.1. Напрями, підходи та виклики соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями.....	6
1.2. Вплив сімейних проблем на соціально-психологічний стан військовослужбовців.....	16
Висновки до I розділу.....	26
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО СТРУКТУРНОГО ВІДДІЛЕННЯ ТЦК З СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ СІМЕЙ	
2.1. Організаційно-розпорядчі підстави створення інтегрованого структурного відділення соціальної підтримки ТЦК військовослужбовців та членів їх сімей	27
2.2. Дорожня карта інтегрованого структурного відділення з соціальної підтримки ТЦК військовослужбовців та їх сімей	33
Висновки до II розділу.....	38
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

В умовах стримування збройної агресії РФ, проведення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, глобальної нестабільності істотно зростає актуальність проблем забезпечення сучасної професійної допомоги військовим, активізації соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми родинами у воєнний та поствоєнний період. Військові дії, що супроводжуються людськими втратами, травмами та великим емоційним стресом, мають довготривалі соціальні наслідки як для самих військовослужбовців так і для сім'ї. Родини військовослужбовців також зазнають значних труднощів і потребують підтримки для збереження психологічного здоров'я та соціальної стійкості. В умовах війни кількість військовослужбовців та їхніх родин, які потребують підтримки, стрімко зростає. Це вимагає систематичного підходу до надання допомоги, що включає психологічну, соціальну, правову та медичну підтримку, як під час активної фази військових дій, так і після їх завершення.

У роботі з військовослужбовцями Збройних сил України важливо враховувати досвід армій інших країн, особливо щодо запобігання втратам особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням бойових завдань. Вагомим фактором у цьому контексті є сприятливий сімейний клімат, який може зменшити ризики виникнення негативних тенденцій. Тому надання психологічної допомоги, спрямованої на зниження рівня сімейних конфліктів, є одним із ключових соціально-психологічних завдань.

Традиційні підходи до соціальної роботи не завжди відповідають викликам, що виникають під час війни. Військовослужбовці та їхні родини потребують специфічних форм підтримки, таких як кризове консультування, термінова психологічна допомога, комплексні реабілітаційні програми. Під час активної фази подій соціальні працівники стикаються з викликами щодо швидкого реагування, доступу до відповідних послуг і можливостей для захисту військовослужбовців та їхніх сімей у стресових ситуаціях. Це вимагає адаптації підходів до соціальної роботи та впровадження інноваційних методів підтримки,

зміни підходів до соціальної роботи в умовах війни. Вирішення даних питань має важливе значення для відновлення соціальної справедливості, зміцнення соціальної згуртованості та забезпечення гідного рівня життя для тих, хто захищає свою країну.

Існують об'єктивні суперечності у розв'язанні дилеми соціальної підтримки військовослужбовців та їх сімей в умовах воєнного часу:

- між необхідністю створення інтегрованої системи соціальної підтримки військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин і існуючим поділом відповідних функцій між різними відомствами;

- між збільшенням кількості потребуючих допомоги та ускладненням менеджменту ефективної допомоги через воєнний стан, що й обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи: **"Соціальна робота з військовослужбовцями та їх родинами: підходи, виклики, перспективи реінтеграції"**

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати створення інтегрованого структурного відділення соціальної підтримки територіального центру комплектування (ТЦК) та менеджмент соціальних послуг для військовослужбовців та їх сімей.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати сучасні напрями соціальної підтримки військовослужбовців та їх сімей.

2. Виокремити особливості сімейних проблем та вплив на соціально-психологічний стан військовослужбовців.

3. Визначити підстави для створення інтегрованого структурного відділення ТЦК з соціальної підтримки.

4. Розробити Дорожню карту інтегрованого структурного відділення ТЦК з соціальної підтримки військовослужбовців та їх сімей.

Об'єкт дослідження: соціальна підтримка військовослужбовців та їх сімей.

Предмет дослідження: міжвідомчі ресурси соціальної підтримки військовослужбовців та їх сімей.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз законодавчих документів, наукових джерел та результатів польових досліджень, узагальнення; *емпіричні:* порівняння, систематизація, моделювання.

Структура кваліфікаційної роботи: складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 40 найменувань, 1 таблиця, 1 рисунок. Загальний обсяг роботи становить 45 сторінок, із них основного тексту – 40.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження щодо соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями, дозволяє сформулювати наступні висновки

1. Проаналізовано ключові соціальні та сімейні проблеми; визначено, що головними викликами для військовослужбовців та їх родин є збереження та відновлення фізичного, психічного здоров'я, економічна нестабільність і потреба в соціальній підтримці. Держава приділяє пріоритетну увагу питанням інтеграції (реінтеграції) військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей.

2. Визначено, що сім'я є ключовим ресурсом, мотиватором для військовослужбовців, сприяючи швидшому подоланню наслідків перебування в екстремальних ситуаціях. Підтримка близьких осіб посилює психологічну стійкість військовослужбовців, що є важливим ресурсом реабілітаційного процесу.

3. Констатовано, що адаптація закордонних моделей реабілітації та соціальної підтримки до українських реалій, а також розширення мережі служб допомоги з реінтеграції та реабілітації, сприятиме наданню більш якісної та ефективної допомоги військовослужбовцям і їх родинам.

4. Констатовано, що збільшення кількості мобілізованих осіб через триваючі військові події, створює значний запит на реабілітацію демобілізованих, соціальну реінтеграцію, необхідність швидкого розвитку та вдосконалення інфраструктури соціальних послуг, спрямованих на допомогу ветеранам та членам їх родин, забезпечуючи належний супровід на всіх етапах переходу від військової служби до цивільного життя.

5. Обґрунтовано створення інтегрованого структурного відділення Територіального центру комплектування (ТЦК) з соціальної підтримки, що сприятиме покращенню процесів реабілітації, соціальної підтримки та реінтеграції, а також підвищенню якості комунікації між військовими структурами та сім'ями, покращенню життєвого рівня родин військовослужбовців та зниженню соціальної напруги в суспільстві.

6. Розроблена Дорожня карта соціальної роботи ТЦК вибудовує комплексний інтегрований підхід до соціальної підтримки військовослужбовців та їх сімей, включає багаторівневі механізми взаємодії між різними відомствами, чітко визначені завдання, етапи реалізації соціальних послуг, що дозволить забезпечити ефективну допомогу в питаннях реабілітації, адаптації до цивільного життя та соціальної інтеграції.

7. Подальшу соціальну роботу з військовослужбовцями та членами їх сімей вбачаємо в реальному створенні інтегрованого структурного відділення ТЦК з соціальної підтримки, що сприятиме покращенню процесів реабілітації, соціальної допомоги та реінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Герасименко М.В., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням. Методичний посібник. — К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. — 156 с.
2. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості: (Учб. посібник для студентів ст. курсів психол.фак. та від-нь ун-тів)/ О.Ф. Бондаренко – Харків: Фоліо, 1996. – 237с
3. Буковська О. О. Психологічна допомога сім'ям військовослужбовців, які повертаються із зони бойових дій. С. 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2438
4. Вебер Т. Травмафокус. Спеціалізований психотерапевтичний метод для роботи зі стресом, травмою та хронічним болем. Харків: Видавництво Гуманітарний центр.-2020.-164 с.
5. Дідик Н. Ф. Роль сім'ї у підтримці психологічного стану військовослужбовця на різних етапах виконання службово-бойового завдання. В *Робота з травмами війни. Український досвід: матеріали I всеукр. наук.-практ. конф.* К.: 2018. С. 48-51.
6. Дідик Н. Ф. Вплив сімейних проблем на психологічний стан військовослужбовців під час АТО. *Наукові студії із соціальної та політичної психології.* К.: 2018. С. 68-80. [doi: 10.33120/ssj.vi41\(44\).134](https://doi.org/10.33120/ssj.vi41(44).134)
7. Дідик Н. Ф. Уявлення офіцерів про сім'ю як чинник психологічного стану військовослужбовців. *Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* К.: 2018. С. 41-45.
8. Діяльність психолога в умовах війни: збірник тез Міжнародної студентської конференції – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2023. – Режим доступу: <https://lpnu.ua/tpp/zbirnyky-materialiv-naukovykh-konferentsii> вільний.

9. Дубчак О. Д. Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Пер. з англ. Київ: Наш формат. *Психологія локальних війн та збройних конфліктів*. Київ: НАОУ. 2017.

10. Закон України "Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3551>

11. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://zakononline.com.ua/documents/show/166105___599459

12. Інтерв'ю з начальником управління морально-психологічного забезпечення Генштабу ЗСУ. Інформаційне агентство "РБК". 2018. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/rus/show/general-mayor-vsuo-oleg-gruntkovskiy-okolo-1519946455.html>.

13. Інтерв'ю з Міністром оборони України (2018). *Інформаційний ресурс "Голос Америки"*. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/stepan-politorak-interviudzhaveliny/4237833.html>.

14. Кокурн О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. К. : 7БЦ, 2023. 175 с.

15. Методичний посібник для соціальних працівників: Посилення спроможності соціальних працівників здійснювати психосоціальну підтримку ветеранів та їх сімей з питань психічного здоров'я / В.Горбунова, О. Савиченко, І. Тичина, Н. Портницька., 2022. – 61 с.

16. Методичні рекомендації щодо соціально-психологічної адаптації демобілізованих учасників антитерористичної операції (АТО) та їх сімей [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://dsznzoda.gov.ua/sites/default/files/loadfiles/АТО/pamjatka.pdf>

17. Мушкевич М. Волинь: як допомогти військовому та його сім'ї реабілітуватися [Електронний ресурс] /М. Мушкевич / Режим доступу:

http://www.volynnews.com/news_/vidsichagresoruukrayinayedina_/volynski-atoshnyky-ne-skhylni-do-suyitsydu-ale-yim-potribna-dopomoha/

18. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей. Рекомендації для місцевих органів влади. Київ: ВАІТЕ, 2021. – 32 с.

19. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3.- Київ, 2018.-236 с.

20. Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Пер. з англ. Т. Семигіна, І. Павленко, Є. Овсяннікова та ін. Київ : Наш формат, 2017. 1068 с.

21. Пітер А. Левін Зцілення від травми. Новаторська програма з відновлення мудрості тіла. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки.-2022.-156 с.

22. Повернення з зони бойових дій. Пам'ятка для сімей військовослужбовців, які повернулися з зони АТО/ Редактор-упорядник: Т.М. Майстренко. – Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2015. – 32 с.

23. Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким інших категоріям осіб [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>

24. Постанови КМУ від 23 лютого 2022 р. №154 «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки» осіб [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/КР220154?an=5>

25. Потапчук Є. М., Потапчук Н. Д. Ресурси родини як суб'єкта відновлення та збереження психічного здоров'я людини в умовах воєнного стану / Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей XI Всеукраїнської наук.-практ. конф. Хмельницький : ХНУ, 2023. С. 100-101.

26. Про внесення змін до Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Постанова Кабінету Міністрів України № 528 від 19 липня 2017 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

27. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: Психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. №2. С. 550-557.

28. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : кол. моногр. М. Мушкевич, Р. Федоренко, А. Мельник та ін. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 356 с.

29. Потреби ветеранів 2023.[Електронний ресурс] // Український ветеранський фонд.-2023.-Режим доступу до ресурсу: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023>

30. Портрет ветерана російсько-української війни 2014-2022 рр.[Електронний ресурс] // Український ветеранський фонд.-2022.-Режим доступу до ресурсу: https://veteranfund.com.ua/opportunity/portret_veterana/

31. Профілактики та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців : методичний посібник. – К: НДЦ ГП ЗС України, 2023. – 115 с.

32. Психологія сім'ї: підручник / за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.

33. Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2016 р.) : у 2 ч. / [ред. кол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна та ін.].– Ч. 2. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 183 с.

34. Путівник для ветеранів і членів їхніх родин у межах системи надання психологічної, медико-психологічної, психіатричної допомоги. Збірник напрацювань і адаптованих матеріалів з досвіду діяльності Гарячої лінії кризової підтримки Українського ветеранського фонду /автори Лашко О. В., Вареня Т. В., Тимофієв В. Г., Кошова І. В., Петрушко Є. М., Орловська Н.М., Циганкова Г. Ю., Тернопольська І. Д., Діденко О. В.. - 2023. – XX С.6-7.

35.Реінтеграція ветеранів в Україні. Національне опитування.[Електронний ресурс]// Міжнародна організація з міграції в Україні.– 2022.–Режим доступу до ресурсу:https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/VETERAN_S%E2%80%99%20REINTEGRATION%20IN%20UKRAINE_UKR-NEW.pdf

36. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни //Демографія та соціальна економіка. 2023, № 2 (52) С.3-16.

37. Умеренкова, Н. Ф. Індивідуально-психологічні особливості дружин комбатантів з різним досвідом війни їхніх чоловіків. *Психологічний часопис*, 6(4). 2020. 213-228 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: [doi: 10.31108/1.2020.6.4.18](https://doi.org/10.31108/1.2020.6.4.18).

38. Умеренкова, Н.Ф. Система підтримки сімей військовослужбовців під час циклу розгортання: досвід США та Канади. Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. К.. 2020 С. 137-140.

39. Умеренкова Н.Ф. (2021). Соціально-психологічний супровід членів сімей військовослужбовців в Україні: наближення до стандартів НАТО. Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід перспективи: матеріали VI Міжнар. наук.-практ.конф. К. 2021. С. 144-149.

40. Фрейз О. Знайти рівновагу: корисні навички у стресових та травматичних ситуаціях, а також після них. Робочий зошит. К.: 2022. 55 с.